

[११]

[एकडे जयमल व लखू भिकाऱ्याच्या वेधांत फिरत असतां सैनिक त्यांच्या शोधार्थ फिरत होते. तिकडे ते दोघे म्हातान्याला बरोबर घेऊन ब्रह्मदंडीचें सुहेत गुप्तस्थानी ठेवलेलें सोने घेऊन पळून गेले. दोघे आपलीं नांवें अनुक्रमें बलवीर व महावीर ठेवून घेऊन क्षत्रिय राजपुत्र म्हणून राहूं लागले. लखूचा म्हातारा बाप मौवानंद नांव धारण करून त्यांचा गुरू झाला. तिघे भयंकर दरीच्या वाटेनें निघाले.

इकडे ब्रह्मदंडी राजगुरूच्या आज्ञेनें शक्तिसिंह व जितवर्मा यांना बरोबर घेऊन भयंकर दरीकडे निघाला. केशव, लखू व त्याचा बाप तिघांना रात्री ब्रह्मदंडीचें पाहिलें. पण सुदैवानें तिघे त्यांच्या नजरेतून सुटून जंग पहाडुर नांवाच्या एका रानटी जातीच्या सरदाराला चरण गेले. त्या सरदारानें तिघांना ब्रह्मपुर राज्याच्या सीमेबाहेर पोंचविण्यासाठीं आपल्या दोघां विश्वासू अनुयायांना पाठविलें.

ब्रह्मपुर व कपिल राज्यांच्या सीमेवर वाहणारी नदी पार करून ते पुढें जाणार तेवळ्यांत त्यांना गुलामांचा व्यापार करणाऱ्या व्यापाऱ्याच्या नोकरांनीं घरण्याचा यत्न केला. त्या झटापटींत लखूचा म्हातारा बाप व रानटी सरदाराचे अनुयायी निसटून पळून गेले. पण लखू व जयमलला त्या लोकांनीं धरलें आणि दोघांना कपिलपूरच्या एका व्यापाऱ्याच्या हातीं बिकून टाकलें. वाटेंत लखू व जयमल दोघांनी त्यांना धरून नेणाऱ्या सैनिकांना नदीत उकललें व स्वतः नदीत उडी मारली. दोघे एका बेटावर येऊन पोंचले. तेथें त्यांना गोळ गोळ झोपळा दिसल्या. एका झोपडीजवळ जात असतां आंतून त्यांना आवाज ऐकूं आला—“बलवीर व महावीर कोठें आहोत!”...पुढें बाचा.]

लव व जयमल दोघे किर्तोग विमूढ स्थितीत झणपर उभे राहले. वो आवाज एका नरयसक वालीच्या सरदाराचा होता. दोघांनी परस्परांकडे मुहेंतूक पाहिले. काय कायचें हें नजरेच्या खुणा करून त्यांनी ठरविले. जयमलने गुफवुप बांदून झोपडीजवळ पडलेला एक भाऊ उचडत घेतला. मंतर सख्ख्या लांबावर हात ठेवून व त्याच्या शाखाजवळ आपले तोंड नेऊन हळूच त्याच्या फाव्यात म्हणाला—“जात किती शत्रू आहेत पाहिले पाहिले. मी सख्याच्या टोकाने झोपडीला भोक करतो.”

Fullscreen

127

X

◀

⌵

▶

20 / 80

▶

जयमलने झोपडीला भोक केव्हाचरोबर लखून जात पाहिले. जात चाळोस होता. एका बाजूला मशालीच्या उजेडात दोघे तिचे पुसर विसत होते. एकाच्या रावपात नरमुंडमाळा होती. दुसरा त्याच्या सारखाच दिसत होता. पण त्याच्या गळ्यात मुंडमाळा मळती. एका बाजूला एक तरुण जमिनीवर बसलेला दिसला. पण त्याचे हात पाय बांधलेले होते. तो त्यांचा कैदी होता. त्यालाच तो मुंडमाळा पाहून बसलेला मनुष्य विचारीत होता—“त्या म्हातान्याची आम्हाला गरज नाही. पत्त ते दोघे बळवीर व महावीर कोठे आहेत सांग!”

इतका भयंकर प्रसंग होता पण लखून मीति वाटली नाही. हे दुष्ट लोक कोण बरे वसावेत? आणि तो तरुण कोण बरे वसावा! बाबा यांच्या हाती सारखे नाहीत ही एक आनंदाची गोष्ट घडली म्हावयाची. त्या दोघांना ठार करून त्या तरुणाला बांचविणे तितकेंच कठीण नाही. असा विचार करून तो जयमलला हळूच म्हणाला—“फक्त दोघे शत्रू आहेत. त्यांचा कोळविणे आपल्याला कठीण नाही.”

पण जयमलने त्याला तशी चार्ई करण्याचे कारण नाही असे खुणावले. त्याने स्वतः

भोकातून जात होकातून पाहिले. त्या तरुणाला पाहण्यावर त्याला वाटले की तो जयमलदास याचा अनुयायी वसावा. त्याच वेळी तो मुंडमाळा पाहून बसलेला मनुष्य म्हणाला—“हा असा सुवेपणाने बोळणार नाही. याच बोडा मंडूककादा बाड, म्हणजे जवळ तो तोंड.”

“जो हुकून चंडमंडूकेश्वरा!” असे म्हणत तो अनुचर उठला व झोपडीच्या एका कोपऱ्यात टेबलेले एक भांडे घेऊन भास. मंतर एका शाक्यी बाहुल्यासमोर ते तीनदा भोवातल्यासारखे करून त्या कैदी लकनार्या तोंडाजवळ नेत म्हणाला—“हा बाडा पी. हा प्याण्यावर तोंडे बोळणार देखील खरे बोई लागतो.”

जयमल लखून हळूच म्हणाला—“हं बघ, हाच आहे तो चंडमंडूक! त्याने स्व कैद्याला एक काडा पावला आहे. तो प्याण्यावर तो खरे बोलेल म्हणे. पाहू या, मंतर, त्यानंतर त्या चंडमंडूकाला व त्याच्या शत्रुयाथला यमलोकी पाठवू.”

मंडूककादा प्याण्याचरोबर तो कैदी तरुण लोडू लागला. दोन तीनदा दास पिऊन शिंभालेल्या माजसाधारखा काही वेळ

पेंगून म्हणाला—“महावीर व बळवीर येथेच आहेत.” ते ऐकताच जयमल मार्गे सरकला व लखून म्हणाला—“लखू! खरोतरच तो काडा खरे वदवणारा आहे. आपण येथेच आहो! हे त्या तरुणाने काढा प्याण्याचरोबर सांगितले. आता जाऊन भागावयाचे नाही. जात सिरून त्या तुष्टांना यमसदनी शठविले पाहिजे.” असे म्हणत तो झोपडीच्या दुराजवळ गेला. चाटून खागर्ताने चंडमंडूक शहरला. “कोणी शत्रु दिसतो आहे.” म्हणत त्याचा अनुयायी दुराज्याकडे पावला व ओरडला—“मंडूकेश्वरा! बहस्य हो!”

जांबोवा

जांबोवा

छावू ब जयमल झोपडीत शिल्ले. मंडू-
केशराच्या नाकारने त्यांच्यावर माला उगारला,
पण तेवल्यांत जयमलची तरुवार त्याच्या
डोक्यावर पडली. तो ओरडत कोरमडून
खाली आडळला.

झोपडीत शिल्ल्यावर तेथे जंगवहादुराचा
तो अनुयायी स्थाना दिसला. पण चंड-
मंडुकेश्वर अदृश्य झालेला पाहून त्यांना फार
आश्चर्य झाले, कोठे बरे गेला असावा?

जयमलने जंगवहादुराच्या अनुयायाला
सोडविले व त्याला धुवा खावला देऊन
वसविले. मंडूककाव्याच्या गुंगीत तो पिगा

वालीत वसला होता. त्याच्या डोक्यावर
थोडे पाणी शिंपवून जयमल त्याला म्हणाला—
“तू जंगवहादुराचा अनुयायी दिसतो आहेस.
आम्ही दोघे तुझे मित्र! आपण सर्व मदीत
उडी टाकली होती आणि कपिलपुर राग्यांत
पोचलो होतो. तेथे तुम्ही नौवानंद स्वामींच्या
बरोबर कोठे निसटून पळून गेला होतो.
त्यानंतर काय झाले !”

जयमलला तो प्रश्न ऐकून जंगवहादुराच्या
अनुयायाला शुद्ध आलो. त्याने हांडे
लपडून पाहिले. काही वेळ जयमलकडे तर
काही वेळ लवूकडे आश्चर्य नशित होऊन
तो पाहू लागला. त्याला आनंद झाल्या-
सारखे दिसले. तो बोलण्याचा प्रयत्न करू
लागला, पण सोंडातून शब्द उपटेना.

“मजबीर, तू त्याला भीति दाखवून
त्याच्याकडून बदवेण्याचा प्रयत्न करू नकोस.
त्याला थोडी विभोति घेऊ दे. आपण त्या
चंडमंडूकाचा शोध काढू या.” छावू म्हणाला.

लवूच्या तोंडाने ते शब्द ऐकून मंडू-
केशराचा तो रोमक अटण्याचा प्रयत्न करून
ओरडला—“होय, चंडमंडूकेश्वरा! हे वावावी!
आतां तुम्ही मेर शंभर वर्षांनीच बडणार.
तोपर्यंत आम्ही तुझ्या पामर सेवकांनी कसे

जगायचे !” कसे ओरडत तो आगळी छाती
शडवू लागला व थोके आपट्टे लागला.

त्याचे ते बडवडणे ऐकून जयमल त्याचा
बावा हलवून म्हणाला—“तुझ्या यत्नावध्यावर
आम्ही भुलून जाऊ असे वाटले होय तुला ?
म्हणे, शंभर वर्षांनीच मेर होणार. बोल
कोठे आहे तुला मालक ? नाहीतर आतांच्या
आतां तुझ नरडे दाबून राकीन. काय
तमजलास काय तू आम्हांला !”

“तू प्राण पैषार ! चंडमुंडकेश्वरासाठी
वरण आले तर त्याच्याकडून जास्त मोठे भाय
ते काय असणार ! सरळ स्वर्गातून जाईन
मी. या लवकर, या भाक्षा पाण, मला मुक्ति
तरी मिळेल.” असे म्हणत जमिनीवर पडलेला
माला उचलून तो जयमलला देऊ लागला.

जयमलला त्याने ते वागणे जास्तच
आश्चर्याने वाटले. चंडमंडूक याच झोपडीत
कोठे तरी रूपून बसला आहे की कोठे
पळून गेला आहे. त्याला काहीच कळेना.
इतक्यांत जंगवहादुराचा तो अनुयायी त्याकडून
उठून दना राहिला व म्हणाला—“बलवीर
आणि म्हावीर ! तुम्ही मला ओळखलेत
तर ! हा लयाड चोर आहे. याच्या बोलण्या-
वर विश्वास कळू नका. चंडमंडूक चोरावाटेने

पळून गेलेला दिसतो आहे. ती वाट आपण
हुडडून पाहिली पाहिजे.

जंगवहादुराच्या सेवकाचे ते बोलणे
ऐकून चंडमुंडकेश्वराचा सेवक ओराने हसला
व म्हणाला—“गुप्तमार्ग ! चंडमुंडकेश्वराला
गुप्त मार्गाची गरज काय ? त्या दिना पुरुषाला
असाध्य कामे वा जगातांत काय आहे ?
पाण्यांत मिठासारखे विरपकून जाण्याची
शक्ति त्याच्या जगांत आहे. हवेत वाफे-
सारखा बडव्य रूपाने त्याला वावता येते.”

तो बोलत असता मध्येच त्याला शंभरून
जंगवहादुराचा अनुयायी धांवतच त्याच्या

नवल आला व रागाने त्याचा गळा डावून त्याला म्हणाला—“क्याहा! तुझी कपाडी माझ्याजवळ चालणार नाही, आम्हांला शप्पात गुंतवून जावल्या माळकाला दूर पळून जाया यावे हा तुझा प्रयत्न आम्हांला फळत नाही असे वाटले होय तुला! मी धाचे हात पाय बांधून ठेवतो आणि शच्या तोंडात बोरले कोंबून ठेवतो. नाहीतर याची बटवर चाळू राहोऊ. हा काही तरी खुणा करून जावल्या माळकाला आम्ही त्याला शोभून काढण्यासाठी येत आहो हे कळवीक.” असे सांगून त्या जंगली तरुणाने सरोवर

पेठमंडकेधराच्या अनुयायांक बांधून ठेवले. नंतर तिथे शोपडीतला काना कोंवा लान हुडकून पाहून कागले. जमिनीवर दोन तीन जारी लक्षा माळक पाहावया, कोठे चोर दरावाजा आहे का पाहावया, त्या जंगली तरुणाने मात्र अगदी टीचर जागा घुळां सोडली नाही आणि प्रत्येक ठिकाणी पायाने व पायाच्या बोटांनी दाबून पाहिले. एका जार्गी एकवृष जमीन पेंतली व जमिनीला एक भगदाड पडले आणि तो भोत पडला. पत्रतांना तो जोरहला—“हा महा, चोर दरावाजा!” खळगा विशेष खोळ नसल्याने त्याला लगले नाही.

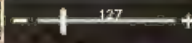
कळू व जयमळ दोघांनी स्वळाचात डोकवून पाहिले आणि विचारले—“तुला लागले तर नाही! जरे जात पावत्या दिसत आहेत! म्हणजे मंडूकेश्वर वा बोरवाटेने पळाला म्हणावयावा.”

जंगली तरुण म्हणाला—“त्याच्या अनुयायाला दकला या खडुचात व त्याच्याच अंगाची एक पायरी करून उतरा खाली. मंडूक येथेच कोठे तरी लपून बसला असेल. कळू व जयमळने मंडूकाच्या हिण्याळा खाली दकलले वस्तूत; खाली उतरून चोर दरावाज्याचे

Fullscreen

127

26 / 80

पार भंड कळून घेतले, नंतर मंडूक्याच्या शिष्याला खाकी पायथ्यावरून ओढून नेले.

जंगली तरुणाचा अंदाज बरा ठरला, ती फक्त चोरवाट होती. आत छान खोल्या होत्या. ते तळथर तयून एक मोठी गुहाच होती. बरची शौडी चोरवाटेची जागा कळू नये म्हणून कळव ठेवली होती. आत मोठ मोठी दाळने होती. तडवारी, भाले तीर, कभज वगैरे असे तेवढे ठेवलेली होती. "लोकांना कळू नये म्हणून वरची ती शौडी व इतर गोरझोपट्या असाव्या, खरी गहण्याची जागा येथेच विसते आहे. मशाळी घेऊन चला हुडकून काढू त्या मंडूक्याला खात्रीने आत कोठे तरी लपून बसली असेल स्वारी."

जगेन तिपानी मशाळी घेऊन घेतल्या व प्रत्येक खोली व दाळण पाहू लागले. पण त्यांना मंडूक्याचा पत्ता लागला नाही.

इकडे लखू, कथमळ व सो जंगली तरुण मंडूक्याला शोधण्याचा प्रयत्न करीत असता तो आपल्या एका अनुभवाला बरोबर जेकून घेऊन मध्यभागी एका विहिरीतून बाहेर येत होता. ती विहीर म्हणजे पळवाट होती. बाहेर येत तो आपल्या अनुभवाला म्हणाला—

"आपला जीव वाचला खरा. पण आपल्यावर वांगल मोठे संकट आले असे मला वाटत आहे. त्या ब्रह्मदंड्याने मला चांगलेच बनवले म्हणावयाचे. ज्यांना भरून ठेवण्यासाठी त्याने आम्हांला सांगितले होते त्यांनाच त्याने आम्हांला ठार करण्यासाठी पाठविले. मी मंडूक्याला पाजून त्या रावटी तरुणाकडून सत्य वदवीत होते तेव्हा ते दोघे आत पडत होते. त्या नसदंड्याला जिवंत नाडक्या तिन्याय माझ्या मनाला चैन पडणार नाही."

[पुढील गोष्ट पुढील अंकी]

वर दान

विक्रमाकाने आपला प्रयत्न सोडला नाही.

तो पुन्हा त्या वडाच्या झाडानवळ गेला. तेथे झाडावर चढून त्याने ते घेत खाकी उतरविले आणि नेहमीप्रमाणे ते खांब्यावर दाखून तो नौतपणे स्वाम्याच्या दिशेने पाहू लागला. चार पावले गेल्या असेल नसेल, तोंच प्रेतांतील वेताळ बोक् लागला. म्हणाला—"राजा, तुला तुझ्या का चिकाटीने आणि कष्टाळू स्वभावाने किती तरी सिद्धी प्राप्त करून घेता येतील आणि देवदत्ताप्रमाणे लोकोपकार करता येईल. मग तू आपली शक्ति अशा तऱ्हेने का उगीच वाया घालवितोस! तुला माहीत नसेल देवदत्ताची गोष्ट! सांगतो रेक," असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

एका गांवात देवदत्त गांवाचा एक श्रीमंत गृहस्थ राहात असे. तो फार उदार

वेताळाच्या गोष्टी

होता. कोणीहि येऊन त्याच्याकडे कांहीं पागिल्लें कीं तो ते देऊन टाकीत असे. मग तो खरोखरच गरजू आहे कीं उगाचच मागत आहे, मनीस आहे कीं छलवस्तू आहे खाचा विचार तो करीत नसे. त्याच्या हा दानो स्वभावामुळे तो जो जो दान करी तो तो त्याचा आनंद आणि समाधान वाढत असे. पण असल्या अविचारी आणि अपात्र दानाहा कोणाची संपत्ति पुरी पवेल? ओक्याच दिक्कांत त्याची धन दौलत संपून गेली. त्यानें घरदार, शेतीवाढीं सर्व विकून दानधर्म केला आणि आपण स्वतः आपल्या

बाबकोमुळासह एका झोपडींत येउन राहू लागला. त्याला आपल्या पोटापाण्याची सुटां पंचाईत पडू लागली. एवढे झाले तरी कोणी भिक्षेकरी आला तर तो आपल्या पुढील वादलेलें धन त्याच्या समोर ठेवी.

दान करण्यासाठीं आतां देवदत्ताजवळ कांहीहि न उरल्यानें त्याला आपले जिणें निस्सार वाटू लागलें. एकदां तो आपल्या नावकोळ म्हणाला-“मी जाऊन पैसे मिळवून आणतो तो पर्यंत तूं गोलमगूरी करून घर संभाळ.” असें सांगून तो निघून गेला.

देवदत्ताला देणें चांगलें टाऊक होतें, जेणें किंवा भिलविणें विन्यायाला काय जमणार! कमाईसाठीं म्हणून तो पिंपाला सरा, पण कोठें तरी जाऊन आपलें जीवित कांय संपवून टाकवें असो विचार करून तो घरून निघाला. तो जंगलांत एका झाडाखालीं बसून सृष्टीची बाट पाहू लागला. त्याच्या कल्पनेप्रमाणें दोन तऱ्हेनें त्याला मरण संभाव्य होतें, एक अपासमार हाचानें, नाहीतर मूर्ख श्रावदापासून.

देवदत्त ज्या झाडाखालीं बसला होता त्या झाडावर एक यक्ष होता. त्यानें देवदत्ताला पाहिलें. हो तप वमैरे कांहीं करत

नसून दुसता कां बसला आहे हे विचारून वेध्याची त्याला इच्छा झाली. म्हणून खाली येऊन त्यानें विचारलें कीं तूं कोण आणि येथे काशासाठीं बसला आहेस?

देवदत्ताने आपली सर्व इकीगत त्याला सांगितली व म्हणाला-“मी आपली सर्व धन दौलत कित्येक बरीनांना वांटून त्यांना सुखितींत आणण्याचा प्रयत्न केला, पण त्यामुळे मी झग्न जगदी गरीब झालों आहे.

तथाशुलें मी झग्न जगदी गरीब झालों आहे. मी येथें बसून मृत्यूची वाट पाहत आहे. ती पेटी हाक्यावर उचलून घेतली आणि यक्षाला त्याच्या शरोपकारी वृत्तीचें कौतुक घरीं आला. त्यानें घरांत खाण्यापिण्या

वाटले. त्यानें त्याच्या हातांत एक लहानशी पेटी घेऊन म्हटलें-“ही वे पेटी. हात हात वातकास की तुझ्या हातांत पैसे नेतील. वाटेक तितका दानधर्म कर आणि आपल्या कुटुंबाचेंहि मरणपोषण कर.

या पेटीच्या सहाय्यानें तुला कष्टावांचून दानधर्म करतां येईल व सुखानें जगतां येईल. जा तूं परीं.” एवढें सांगून यक्ष अंतर्धान पावला.

ती पेटी पाहून देवदत्ताला फार आनंद तेव्हा आतां मला जगण्याची इच्छा नाही. ती पेटी हाक्यावर उचलून घेतली आणि यक्षाला त्याच्या शरोपकारी वृत्तीचें कौतुक घरीं आला. त्यानें घरांत खाण्यापिण्या

पुरेस सामान आणलें आणि पुन्हां पूर्वीप्रमाणें दानधर्म करूं लागला. संपत्ति सांठवून ठेवण्याकडे त्याचे लक्ष नव्हतें.

त्याच गांवांत दुसऱ्या गांध्याचा एक माणूस होता. देवदाचाच्या राहणीतीक फक्त प्रारंभ त्याच्या लक्षांत आला, तो विचार करूं लागला की ज्याच्याजवळ बोटापुरतें सुद्धा शिल्लक नव्हतें तो पुन्हां पूर्वीप्रमाणें कशा काम दानधर्म करतो. शेवटी त्यातील रहस्य काढून बेष्यासाठी तो सुद्धा दान मागायला देवदाचाकडे गेला. त्यानें पेटीत हात घाकत गूढभर उचलून ठेवली.

चांदोबा

नाणीं दुसऱ्याच्या हातावर ठेविलीं. हे पाहून दुसऱ्याला अधिकच वाढव्य वाटलें. शेवटीं त्यानें विचारलें कीं तुमच्याजवळचे सर्व धन संपलें असतां हा दानधर्म कसा कराय करता ?

“सर्व ईश्वराची कृपा.” तो म्हणाला. एवढ्यानें दुसऱ्याचे समाधान झालें नाहीं. त्यानें देवदाचाचे सर्व घर न्याहाळून पाहिलें. परंतु घरांत त्याच्या कोठेंच कांहीं दिसलें नाहीं. एकाची तिजोरी कीं कपाट कांहींच नाहीं. तो लहानशीं काकडी पेटी तेवढी त्याला मिळाली. त्याला वाटलें हा लहानशा पेटीतच कांहींतरी जाडू असली पाहिजे.

म्हणून एके दिवशीं रात्री त्यानें ती पेटी चोरून नेली. मोठ्या आशेनें दुसऱ्यानें ती पेटी उघडली. पण काय ! त्यांत फुटकी फव्हरी-सुद्धा मिळाली नाहीं. रागानें त्यानें ती घोरानें फेंकून दिली, पण तिला कांहीं सुद्धा झालें नाहीं. म्हणून रागासमान त्यानें एक हागड त्या पेटीवर टाकला. परंतु त्याला लहानसा घोचासुद्धा पडला नाहीं. शेवटीं कंटाळून त्यानें ती पेटी उंच फळीवर ठेवली.

देवदाचाने आपलें गुपित सांगितलें नाहीं म्हणून दुसऱ्या मनांतल्या मनांत जळफळूं लागला. ठीक आहे, मला न का सांगेना, राखाळा तर सांगेलच कीं नाहीं. असा विचार करून तो राजाकडे गेला व म्हणाला—“महाराज, आपल्या गांवांत देवदाचा नांवाचा एक माणूस आहे. त्यानें आपली धनसंपत्ति दानधर्म पळवून सर्व घालवून टाकली आणि अगदीं गरीब झाला. वण कांहीं दिवसांपासून मी पाहतो आहे, तो पुन्हां पहिल्याप्रमाणें किंवहुना जास्तच दानधर्म करूं लागला आहे. मला वाटतें, त्याला कोर्ट तरी बराच मोठा खजिना सापडला असावा. अर्थात त्यावर आपल्याच म्हाय्य अधिकार पोहोचतो. हा साठीं आपल्याला फक्त सूचना देण्यासाठी हा संकेत आलेला आहे. महाराजानें जसे योग्य वाटेल तसे करावें.”

राजानें मंत्र्याकडे बोलावणें पाठविलें व ती आल्यावर म्हणाला—“जा, आणि देवदाचाच्या घराची झळती घेऊन त्याला मिळालेला सर्व खजिना घेऊन ये.”

“जी हुजूर.” म्हणून मंत्री निघाला. सुद्धा चोरून नेली म्हणून आज मी त्यानें आपल्याबरोबर चार खिपाई घेतले

आणि सगळ देवदाचाच्या घरी गेला. देवदाचाची झोपडी पाहतांच त्याला त्याच्या गरीबीची कल्पना आली. तरी सुद्धा त्यानें त्याच्या घराची झळती घेतली. त्यांत त्याला कांहीं सुद्धा मिळालें नाहीं. “मग तू एवढा दानधर्म कसा करीत होतास ?” मंत्र्यानें विचारलें. “एका श्क्षानें साद्व्यवर कृपा व ती आल्यावर म्हणाला—“जा, आणि देवदाचाच्या घराची झळती घेऊन त्याला मिळालेला सर्व खजिना घेऊन ये.”

चांदोबा

Full screen

127

32 / 80

झाचे मला स्वतःच्या फार दुःख वाटत आहे. मंत्रालया देवदत्ताचे बोलणे खरे वाटले, आणि सत्य वस्तुस्थितीचा अंदाज लाभला. तो तबक दुर्मुखाच्या बरी गेला. त्याच्या घराचे त्याला ती पेटी मिळाली. “ही पेटी येथे कशी रे?” मंत्रालयाने विचारले. त्यावर त्याने आपली चौरी कबूल केली. पण त्यांत काही नसल्याचे सांगितले. मंत्रालय ती पेटी राजाला नेऊन दिली.

दुसऱ्या दिवशी राजाने दरबारांत देवदत्ताला बोलाविले आणि ती पेटी दाखविली. देवदत्ताने ती लगेच ओळखली.

“मग सांग, आता तू घातून घन कसे काढतोस तें. ही जादूची पेटी आहे, जसे समजल्यावरून आम्ही ही मागविली. आता तूच सांग, या पेटीत काय व कोठे आहे ती.” राजा म्हणाला.

हे ऐकताच देवदत्ताने पेटी उघडून त्यांत हात घातला व नूतनरूपेसे काढून तेथे आलेल्या शिपायांच्या हातावर ठेवले.

“आम्ही हात हात घातल्यावर काहीच जाले नाही ना! मग तुझा काय मंत्र आहे तो आम्हांला सांग, नाही तर तुला प्रायश्चित्त भोगावे लागेल.” राजा म्हणाला.

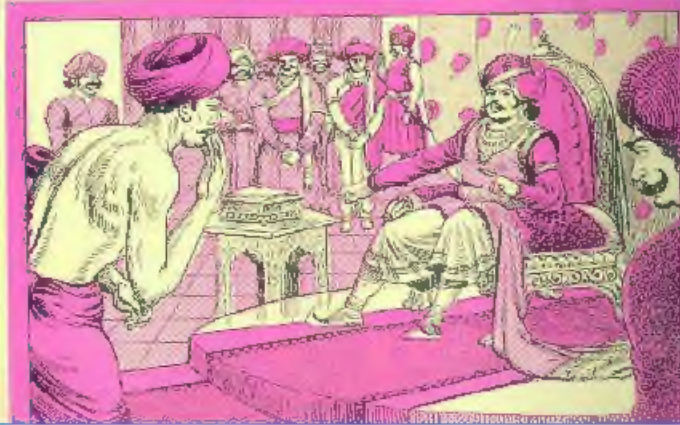
“महाराज, हात काही मंत्र नाही कसून दिला पाहिजे. आ कायसाठी तुला आणि मंत्र पण नाही. भाड्या शिपाय तुझ्या कोणीहि हात हात घातला तर त्याला काही निळपार नाही.” देवदत्त नम्रपणे म्हणाला.

श्रीमन्मन्त्रालयाने मंत्रालया काही तरी मसकत करून राजा म्हणाला “देवदत्ता, आपल्या राज्यांत या पेटीचे फार मोठे महत्त्व आहे. तेव्हा ही दरबारांतच राहिली पाहिजे. आणि तुझ्या शिष्या इतर कोणीहि झाचा उपयोग करू शकणार नाही म्हणून तुला रात्र दरबारांत येऊन झाचा उपयोग

करून दिला पाहिजे. आ कायसाठी तुला योग्य तो पगार दिला जाईल.”

देवदत्त काय बोलणार मंत्रालया. मुकाब्बाने राजाने म्हणणे कबूल करून निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी राजाने एका विवाह-सोहय्यांत मोठमोठ्या बैल्या जाणून रचून ठेविल्या आणि देवदत्तास बोलावून त्याच्याबद्दल ती पेटी देऊन सांगितले की आ बैल्या द्यावे मरून फाद. देवदत्ताने पेटीत हात घातला पण हव्य येईना. त्याने पुन्हा पुन्हा प्रयत्न करून पाहिले पण व्यर्थ.

Full screen

127

34 / 80

“तुझ्यासारख्या कमटी माणसास प्रण्याची शिक्षाच ठीक.” राजा गरजला.

मी आतां पाचवर्षा फक्त खाच किंतेत देवदत्त होता. हें पाहून मज्यानें राजाला सांगितलें कीं हा गरीबाची खात कांहीं चूक नाहीं. त्याला सोडून देणेंच बरें. राजाला त्याचें म्हणणें पडलें. निरर्थक वस्तु जवळ बाळगून काय उपयोग, म्हणून राजानें ती पेटी देवदत्ताच्या हवाली करून त्याला सोडून दिलें.

देवदत्तानें धरीं येऊन पुन्हां एकदां पादावे म्हणून त्या पेटींत हात घातला. मचीति आणि चमस्कार असा कीं पुन्हां त्याच्या हातांत द्रव्य आलें. त्याला फार फार आनंद झाला आणि तो पुन्हां दानवर्म करीत सुखासमाधानानें राहू लागला.

एवढें सांगून वेताळानें गोष्ट थांबविली. म्हणाला—“राजा ! पेटींतून द्रव्य काढण्याची

शक्ति देवदत्तास मिळाली असतां सुद्धां राजाचा खजिना भरतांना कुठे येथी ती सारी शक्ति ? मज्याचें उच्चर माहीत असून दिलें नाहींस तर परिणाम माहीत आहेच. तुझ्या डोक्याचे शक्तीस तुकडे होऊन तुझ्या पायाशीं पडतील.”

“वर आणि शक्ति हांत फार फरक आहे. अक्षानें देवदत्ताला वर दिला होता कीं दानधर्मसाठीं तुला खात द्रव्य मिळेल. पण राजानें ती एक शक्ति मानली व आपला खजिना भरण्याची त्याला आज्ञा दिली. म्हणून देवदत्ताच्या फयलानें सुद्धां खात द्रव्य आलें नाहीं.

अशा रीतीनें राज्याचें मौल्य रंग होतांच वेताळ शवासह अदृश्य झाला व पुन्हां आपल्या झाडावर जाऊन बसला.

(कल्पित)

गर्वाचें घर खालीं

अंगिरास दोन पुत्र. बृहस्पति व संवर्त.

बृहस्पति हा कुशाग्रबुद्धीचा आणि संवर्त महान तपस्वी होता. संवर्त तपश्चर्येत आपल्याहुन पुढें आहे ही गोष्ट बृहस्पतीला न आवडल्यानें तो संवर्तला नाना तऱ्हेनें त्रास देऊं लागला. त्याचा छळ असस होऊन संवर्त एका वनानिशीं परांतून निवून गेला. पुढें बृहस्पति देवांचा गुरू झाला.

कृतयुग संपून त्रेतायुगाला सुरुवात झाली होती. अवीक्षिताचा मुलगा मरुत पृथ्वीपति होता. महा प्रतापी असल्यामुळे त्याला अपर विष्णूच समजत असत. आ राजवंशाचा पुरोहित बृहस्पतीच होता.

मरुताच्या समोर ईशालासुद्धां हार मानवी लागली. मरुताची वाढती कीर्ति त्याला असह्य झाली.

त्यानें एक दिवस बृहस्पतीस बोलावून सांगितलें कीं दोघांच्याकडलें पौरोहित्य मला पसंद नाहीं. तो म्हणाला—“मी त्रैलोक्याचा अधिकारी. मला इंद्रपद मिळेल. तुम्ही माझे गुरू, पुरोहित आणि तुम्ही त्या मानवपुत्र मरुताकडे सुद्धां पौरोहित्य करावें. मला हें जगदीं अयोग्य वाटतें. मला यादतें तुम्हांला माझे पौरोहित्य करावयाचें असल्यास त्याचें वर सोडून द्यावें.”

“आपलें म्हणणें सरें आहे. आपणां पुढें त्या मरुताची काय गणती. मी आपल्या विचाराशीं सहमत आहे.” बृहस्पति म्हणाला.

मरुतानें समस्त भूमण्डल जिंकण्यावर एक मोठा यत्न आरंभिला. त्यानें बृहस्पतीचा पुरोहित म्हणून बोलाविलें. बृहस्पति

मी तुझा पुराहित नाही ' असे सांगून ब्रह्मपतीने मरुवाला अनार्य दिला

ब्रह्मपतीच्या त्या कठोर उत्तराने मरुत निराश झाला. पुढे काय करावे या चिंतने चालला असता त्याला वाटेत नारद भेटला. "कसल्या विचारांत पडला आहेस मरुतारी सांग. माझ्याकडून जेवढी प्रज्ञा होईल तेवढी करीन" नारदाने सद्गानुभूतिपूर्ण विचारले.

"मी यज्ञामाठीं गुरूला बोलाविले असता त्याने नकार दिला. इतकेंच नव्हे तर मरुत ब्रह्मपूत जायचे यज्ञमानस त्याने शिडकारले." मरुत त्रिस्त मनाने म्हणाला

"एवढेच ना अरे तो नाही त्याचा भाऊ. धोणीहि असला म्हणून काय? हें बघ या ब्रह्मपतीचा एक भाऊ आहे. त्याचे नांव संवर्त. त्याला तू आपला पुरोहित कर." नारदाने सुचविले.

"होय. पण तो कोठे भेटेल? त्याला कसे विचारावयाचे? कांहीं सांगाल?" मरुताने विचारले.

"ब्रह्मपतीच्याच त्रासाखेले तो देव्या-सारखा भटकतो आहे. सध्या किंशेभराच्या दर्शनासाठी काशीला गेला आहे. तेथे

जाऊन त्याला भेट. पण तू त्याला ओळखू नको. एका प्रेत अवल ठेवून वस. प्रेत पहलाच संवर्त मागे फिरेल. तू त्याचा परतला वर आणि निर्जन ठिकाणी येतांच तू त्याला शरण जा. 'झुला झुकडे कोणी पाहिले' असे विचारल्यास माझे नांव माग." अशा तऱ्हेने मार्ग दाखवून नारद गिऱुन गेला

नारदाने सांगण्याप्रमाणे मरुत एक प्रेत अवल ठेवून काशीच्या प्रवेशद्वारास बसून राहिला. धोळ्या वेळाने संवर्त त्या गावूस आला. परंतु श्रेष्ठाने नवर पडतांच मागे फिरून पाठे लागला. नारदाने सांगितलेली स्वतःची खूण पडतांच मरुत त्याच्या पाठी पठ निघाला. बरेच दूर गेल्यावर संवर्त त्याला परतवण्यासाठी त्याच्या जंगमवर दगड मारी, शेण जे हातीं आले फेकू लागला. पण त्या मर्बाची बरुनर्भ ओढी देखील परवा करी नाही व संवर्तच्या मागे चालत राहिला. मरुत संवर्त घाबू लागला. मरुत देखील त्याच्या पाठोपाठ धावू लागला

पण किती वेळ धावणार? संवर्त दमला व एका वडाच्या झाडावासी दगडावर

विश्वाति जेग्यामाठी वसला मरुत तेथे येऊन पोचला व मग्नपणे नमस्कार करून समोर उभा राहिला. संवर्तने त्याला थोडे रागातूनच विचारले "मी कोण काय हे कळल्याशिवाय तू माझ्या पाठीस का लागला आहेस?"

मरुतने, त्याला नारदाने जी ओळख व खूण सांगितली होती ती निवेदन करून आपले पुरोहितत्व करण्यास विनंति केली.

"पण मी अमर्या नागी आहे व माझी ओळख अशी विनचूक सांगणारा कोण हे नाही तू सांगितलेस?" संवर्तने पुन्हा विचारले आणि म्हणाला. "मी विचारलेल्या

म्हणाला—"आजपर्यंत मी आपला पुरोहित होताना, परंतु आता तू काम माझ्याकडून होणार नाही. इंद्राने मला तसे सांगितले आहे.

आपण या वेश्याचे कुलगुरु. अचानकपणे आपण हे काय मनत आणले, आपल्या हातून या यज्ञाची सांगता घ्यावी." मरुताने विनम्रपणे निवेदन केले

'हे. हे. तू आता शक्य नाही दवऱ्याची आणि तुझी काय बरोबरी. तुझे देव आणगे कुठे मानव. मी इन्द्राचेच पुरोहितत्व करावयाचे ठरविले आहे. या पुढे

प्रभावे उत्तर खरे खरे सांगितले तर टीक, नाहीतर मी बघावून ठेवतां, मी तुला भस्म करून टाकीन."

मरुतने नारदाने सने सांगितले असे सांगून मरुत होण्यास निवृत्ति केली.

संवत म्हणाला "माझ्यासारख्या विक्षिप्त प्राण्याला आपला मरुत करून घेणारा तू तरी एक विक्षिप्तच तू माझा मरुत वृहस्पति आहे त्याच्याकडे जाऊन त्याला आपले परिहाय्य करावयास सांग."

मरुतने वृहस्पतीने त्याचा कसा अपमान केला हे देखील सांगितले तेव्हा संवत

म्हणाला "मला तुझे परिहाय्य करणारा हरकत नाही. पण माझ्या आवडी निषेडीचा तू विचार कर कारण माझ्या मनाप्रमाणे किंवा सांगण्याप्रमाणे तू पागला नाहीस तर मला राग येईल व त्या कोपामात तुला काय, तुला सर्व वंश व तुझे सर्व राज्य नष्ट होईल."

मरुतने सर्व कबूल केलें. संवतच्या मनाचे समाधान झाले तो म्हणाला "तुला दड" पक्षा जाऊन वैभव प्राप्त होईल, याची जबाबदारी मी घेतां. संवतने मरुतला वचन दिले

संवत संवतने मरुतला सांगितले की करणार व आपलाच मरुत संवत याच्या संवत केलाच संवत व राहता संवत संवतने, त्या कळीमुळे वृहस्पति मरुतने नावाचा एक संवत आहे त्या आजारा पडला. पर्वतवर संवतचा अखंड संवत आहे तू इंद्र आपल्या मरुतच्या संवत रात्री गोष्ट शक्यता अनुभव प्राप्त करून तू ते संवत ऐकून विचारपूस करण्य माठी आला तेव्हा संवत उत्पन्न संवत ये त्या प्रमाणे मरुतने वृहस्पति म्हणाला "तो संवत मरुत माझा पावल्या नाकारण" माठवाटे पाडे संवत नाऊ संवत याच्या संवतने एक थंड करित व संवत पर्वतवर नावधाय मरुतने व संवत आहे तो यज्ञ पुरा झाला तर त्याचे वैभव शक्यता अनुभव म्हणून यज्ञाची पुज्यारुन मोठे होईल तेव्हा तेव्हाच हा संवत भग करतो आज्ञा तर पहा."

ही बातमी देवलोकांत पोचली आपला इंद्राने अमीत्र आपला दून करून यज्ञमान इंद्र याच्याशी मरुत आला नावधाय मरुतकडे पाठविले. म्हणाला "त्याला जाऊन

भांग की तुझ्या वा यज्ञाचें पौरोहित्य करताल्या स्वतः ब्रह्मपति येत आहे.

इंद्राचा निरोध अश्वाने मन्तराकडे जाऊन निवडून कळ तो निरोध पंक्ती भरले असोला म्हणाला "तुझ्या म्हणण्याबाहेर मी नाहं. पण माझ्या वा यज्ञाला सर्वत्र घातें पौरोहित्य स्वीकारलें आहे व तें मी मान्य केले आहे. माझ्यासारख्या मर्त्य मानवाच्या यज्ञाला देवाचा गुरु ब्रह्मपति घातें येण्याची काय गरज आहे?"

पण अग्नि म्हणाला "इंद्राची मैत्री किती उपयोगी आहे हें मी मागण्याची गरज नाही.

त्याचा गुरु जो ब्रह्मपति त्याची सर्वां संशयाने केलीस तर तुला त्रिलोक्यमति होता येईल."

सर्वत्र हतया वेळ सवें झालेपणें ऐकत बसला होता. पण आतां स्वस्थ बसणें त्याला बरें वाटलें नाहीं. त्यानें अशीला वजावले "येथवर तूं बोललास तें पुरें झाले वानंतर जास्त कांहीं बोललास तर मात्र मी तुलाच मरम करून टाकीन."

अग्नि सर्वतांच्या सरार जास्त उभा राहिला नाहीं. भीतीमुळे त्याचें सर्व भांग थर थर कापत होतें. तो अवघासी होऊन परत आलेल्या पाहून इंद्र त्याला म्हणाला "तूं पुढों भरुनाकडे जा आणि त्याला सोग, तूं मी सांगितल्याप्रमाणें वायला नाहीस तर मी वजायुवाचा प्रहार करून तुझा वध करीन."

पण अग्नि हात तोंडून त्याला म्हणाला "नका स्वतःची भीति वाटने तो मला मरम करील."

देवेंद्र स्मित करून म्हणाला "इश्वराना मरम करणें हा तुझा गुण आहे, तुला काण मरम पत्तगार हें"

"देवेंद्रा' मी बोलण्यांत काय अर्थ आहे 'अरे' तूं या त्रिलोक्याचा स्वामी व

भस्म आहेस पण वृजाने तुला परामर्श केला नाहीं का?" अग्नीनें इद्राला निरुत्तर करण्याच्या हेतूने उत्तर दिलें.

पण इंद्र आपल्याच तोंडांत म्हणाला "अरे! मी त्या वृजासुगला ठेकणासारखा त्रिरहून टाकला असता. पण मी दुर्लक्ष केले व त्या संघीचा त्याला फायदा झाला माझ्या हातांत कज्र असे पर्वत माझी बरोवरी करण्याची हिंमत मर्त्य मानवाची तर वश, दानवाची देखील नाहीं"

"ही सर्वे गर्वाक्ति सोडून दे, इंद्र! कधीं तूं च्यवनाने अज प्रहार करून पाहिला होनास की नाहीं? पण तुजें वज्र व तें सोडणारा इक्ष्वा हात निमजेज ह ऊन रोला हें तूं त्रैभालास वाटतें च्यवनाने एका मधकर राक्षसाची मृष्टि करून पाठविले क्षातें केला तुझे दाळे दिवून गेले होते हें सर्व तूं विसरल्यास वाटतें? त्या मंत्राच्या सामर्थ्याची तुला कल्पना नसेल कदाचित, पण मला आहे" त्यानें इद्राला निरुत्तर करून वेढा इंद्राने धृतराष्ट्र नांवाच्या एका गंधर्वाला मरुताकडे पाठविलें.

धृतराष्ट्र मरुताकडे जाऊन म्हणाला "मला तूं या यज्ञासाठीं ब्रह्मपतीला

आपला पुरोहित म्हणून नेमलें नाहीं तर इंद्र वजायुवाचा प्रयोग करील या उतर तुझी सर्वां"

महल म्हणाला "सर्वत्र माझे पुरोहित आहेत मित्रां'ह कर्ण हें तुमच्या गुरूलाच शोभतें, हें तूं आपल्या पशूला जाऊन सांग!"

धृतराष्ट्र म्हणाला "तूं इंद्राला ओळखत नाहींस असें म्हणतें तुला अ काशीत वीज कसाढलेली ऐकूं येत असेल. इंद्राच्या वजायुवाचा तो आवाज माझे मनाळून रहा. तुला पुरोहित त्या वजायुवापासून तुजें

रक्षण करणायस क्षमर्थे आहे ना, याची आशी करून दे.' "

खरोखरीच मीच पळाहली. सारी वक्र माळाच हादरली, सर्व मापकून गेले. क्षणभर मरून देखील म्याच तो संवर्ताला म्हणाका—“गुरूवर ! या वज्रातुबापातून माझे रक्षण करणे आपणांसिवाय इतर कोणालाहि शक्य नाही ! ”

संवर्त म्हणाला—“महता ! तुला भिण्याचे मुळांचे कारण नाही मी ज्या यज्ञाचे पौराहित्य स्वीकारले आहे त्यात विघ्न आणण्याची कोणाची छाती नाही. तू जगादी निर्धास्त रहा. तुझ्या इच्छेप्रमाणे हा यज्ञ पुरा होईल.”

“तर मग आपली एक विनंती आहे स्वतः हेच व त्याचे अनुयायी देव या यज्ञाला हजर राहतील असे काही तरी करावे, निवून गेला

आमच्याघरोघर त्याची सोमरस पान वज्रापा वरील फार इच्छा आहे.”

संवर्त “तथास्तु !” म्हणाले. संवर्ताने आरंभिलेल्या यज्ञात विघ्न आणण्याची क्षमि स्वयंस्वच कोणाच्या अंगात नव्हती. संवर्ताने सांगितल्याप्रमाणे इंद्राला निवृत्तपणे मर्त्यलोकांत उतरून येणे लागले. इंद्र आपल्या सर्व अनुयायांसह यज्ञशालेत आलेला पाहून महंत त्याका सामोरा गेला. संवर्ताने पण त्याचे यज्ञोचिन स्वागत केले व देवेंद्रासह सर्व देवांनी सोमरस पान केले. इंद्राचा गर्व परिहार झाला. हे सर्व संवर्ताच्या तपश्चर्येच्या प्रतापाने व्हडले इंद्राने मरुतराळा आशीर्वाद दिवला व त्याच्याशी मैत्री करून घेतली. यत् समारंभ संवस्यावर इंद्र पुन्हा अमरानतीका निवून गेला

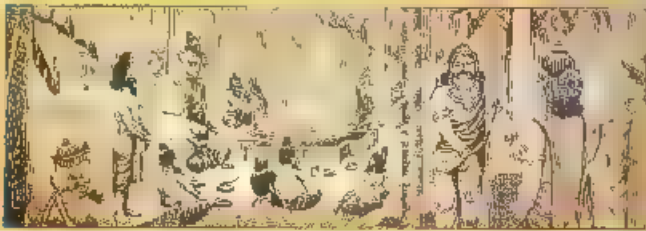
भीमूचे पराक्रम

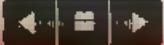
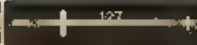
आल्याला लिहिता वाचता येत नव्हो ह्या गोष्टीचे भीमूला फार वाईद वाटत असे. कवमीलाहि क्षावे वैषम्य वाटल्याबिना राहिले नाही. तिनं त्याला लिहावाचावयास शिकविले. कष्टाचे फल थोडे फा होईना, हाती येतेच त्याचा जमीनदार सासरा देखील त्याला ह्या काशी मधून फतीत असे त्याच्या कडे येजारो सर्व कागदपत्रे अगोदर तो आपल्या बावयांकडून वाचून घेत असे. मग स्वतः वाचून ती आपल्या बावयांक समजावून सांगत असे जमीनदारीच्या कामाची भीमूला विशेष गोष्टी उरून झाली होती असे नाही. परंतु त्याला वाटत असे की आपला सासरा जे जे वाचतो ते सर्व आपण वाचले पाहिजे.

त्याचा सासरा रोज रात्री निजक्यापूरी रामायणातील काही भाग वाचीत असे. मग

त्याच्यासच चप्पा काढून ठेवून झोपत असे. भीमूने देखील त्याचे अनुकरण करण्याचे ठरविले

त्या दिवशी रात्री सर्व झोपी गेले तरी भीमू झोपला नाही सासऱ्याचे रामायण वाचून होईपर्यंत तो जाग राहिला आणि बावकोला ‘मी आता थोडे वाचून येतो, तुं झोप.’ असे समूज सासऱ्याचा चप्पा घाबरून रामायण वाचू लागला. जालिन्ही लाबल्याने त्याच्या डोक्यास जास होऊन डोक्यांतून पाणी येऊ लागले. जालिन्हाच्या वर्षी सामान्यपणे चप्पा लाबावा लागतो, भीमू तर कटान होता. पण सासऱ्याची मक्कल कर्णधार्ये त्याने ठरविले होते म्हणून डोक्यांतून पाणी येऊ लागले तरी सुद्धा त्याने वाचन थांबविले नाही.

वाचतां वाचतां त्याला मध्येच डुलक्या येत, हव्येच जाग येई. पुन्हा वाची, पुन्हा विजे, असे करीत वाचतां वाचतां तो रामा राजताच्या दुर्गापर्यंत आला आणि त्याला होप लागली

होपेच्या गुंगीतच त्याला चावूळ कसा-रुवाचा भास झाला म्हणून त्याने होळे उचडले तो त्याला समोर एक चोर दिसला भीभूला त्याची ती काळी कुटू व मयानक अशी आकृति दिसली. भीभू स्वभावाने भितरा नव्हताच. तो ध्याला नाही. त्यांत रामाच्या शराक्रमाच्या गोष्टी वाचून तो झोंगला होता. भलांत पोळत असलेला राक्षसच सगार आहे असे वाटून त्याने रामा प्रमाणे त्यास प्रक्ष केला. म्हणाला "हे राक्षसा! तुझे नांव काय? आणि तू येथे कायसाठी आला आहेस?" पण चोर त्याला

दरहावून म्हणाला "जोरडशील तर स्वप्न दार!" असे म्हणून त्याने आपल्या हातांतील लुग स्थाव्यावर उगाळला. त्या चोर राजमाथा उद्धटाने त्या भीभू रक्षी रामाला असख होऊन त्याने आपल्या मका हाताने त्याचा सुत्वाचा हात गीराने लेंचून व पिलवटून दुसऱ्या हाताने त्याचे नरडे धाळले.

चोर पूर्ण सावध बनून सुद्धा आ कल पेश्विन इच्छायादुडे टिकू शकला नाही. तो मोठ्याने किचाळला व घाडदिसी जमिनीवर कोसळला. घरांतील मंडळा व नोक्याकर धावून आले सगळीं मिळून चोराचा चांगलेच झोडपून काढले. अशा तऱ्हेने चोर पकडला गेला, आणि जांकांनी पाहिले की भीभूने पकडून दिलेला चोर गावातील कुल्यात चोगपैकी एक होता

[पुढील कंठी नवीन पराक्रम]

गुलाम हिरकणी

[४]

अलीशाने म्हातारीच्या मदतीने आपल्या मित्रमेचा शोच तर झाला, परंतु केवळ निष्काळजीपणातून तो निघून राहिला. दुसऱ्या दिवशी तो जाग्य झाला तेव्हा त्याला वाश्चर्यच काढले. कारण तो एका गळीत असल्याचे त्याला आढळून आले. आश्चर्य करीत त्याने सडज आपल्या होकराशी हात नेला तो त्याला दुसरा चमत्कार दिसला. त्याच्या होकरावगेळ पगडी सुद्धा नाश्री झालेली त्याला आढळली

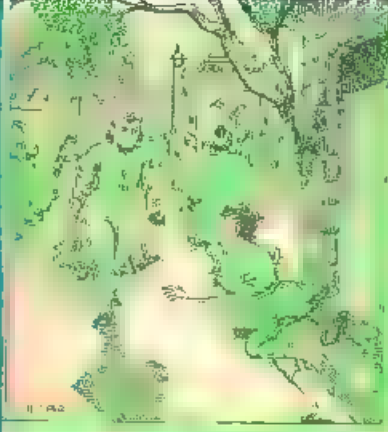
तो पुन्हा म्हातारीकडे गेला आणि आपण केलेले चुक कळवून म्हणाला "जमरुद कोटे आई बरा स गशीर!" म्हातारी जमरुदच्या शोवासाठी म्हणून गेली होती ती सुमार एका तासात परत आली

म्हणाली "जमरुद कोटे तरी नाहीशी झालेली दिसते. आता ती परत येईल असे मला वाटत नाही. कष्ट! केवळ तुझ्या हल्लारजीपणातूनच तुझ्यावर हे संकट आले आहे. आता कोणी काही करू शकणार नाही, फक्त देवाचाच भरोसा.

म्हातारीचे बोलणे ऐकून अलीशार लहान मुलासारखा जोरपण नोकशी राहू लागला आणि त्यातच त्याला पेरी येऊन तो चंगुळ होऊन खाली पडला. म्हातारीच्या सेवे गुलामने त्याला खुद्द आली. पण तो मानसिक व्यथेने जवळ जवळ एका वर्षभर आजारी होता त्याला चांगला दरा करण्यासाठी म्हातारीने सख प्रयत्न केले परंतु जमरुद पुन्हा भेटेल ही आशाच बिलखातुळे तो

दिवसेदिवस झरतच चालला शेवटीं म्हातारी त्याला म्हणाली

“अरे, तू असा पळंगावर पडून राहिलास तर तिचा झोप तरी कसा जागणार ? मनुष्याने कधी व्यथा सोडू नये, प्रसन्न करून घ्या कदाचिन् समुद्रेरुहि तुला.”

म्हातारीचें म्हणणें त्याला पडलें. तो काही तरी निश्चय करून उठला. स्वान कगैरे कलें, थाडामा पौष्टिक महार घेतला त्यामुळे त्याला जरा हुशारी वाटली अशा प्रकारे एक महिना सोटव्यावर तो चांगला दिवू फिरूं लागला. नंतर त्यानें म्हातारीची

रजा घेतली आणि तिचाळा पाय कोठें हे त्याचे त्याला माहीत नव्हतें. पाय नेतीळ तिवळे तो जात होता. कित्येकदां तो रुनाघ होऊन तासनतास बसून राही. पुन्हां उठून चाखू लागे. जातां जमरूदची भेट अशक्य असें त्याला वाटूं लागले. पण आतील मन सांगे, ती भेटेज व जरूर भेटेल. जातां जातां तो जमरूदच्या राज्यांत येऊन पोहोचला.

ज्या दिवशी अलीशार जमरूदच्या शहरां पोहोचला त्या दिवशीं त्या शहरांत एक मोठी मेजवानी होती. ही त्या शहरांतील जवळी मेजवानी. मेजवानी चालली असतां जमरूद सर्व पाहुण्यांचे निमंत्रण करीत होती. पाहुणे नेहमीं प्रमाणें आमापल्या जागीं बसून जेवत होते परंतु ज्या ठिकाणीं बिरा पुरी, साय कगैरे ठेविलें होतें तेथें जाण्यास कोणी असत नाहीं कारण हाक पुढींच अनुभव पिसरछे म्हणते.

अलीशार तेथेंच आला. बिरापुरी, साय कगैरे ठेवलेली आर गि. मी पाहून तो तेथें जाऊन बसला त्याला तेथें असलेल्या पाहतांच सर्व हाक भयचक्रीत हे ऊन त्याच्याकडे बघू लागले. जमरूदनें देखील त्याला तेथें

बसतांना पाहिले. स्वोच तिनें त्याला ओळखिलें आणि तिच्याहि पोटांत घमस झालें. आपली ही बाबरगुडी कोणाला कदां नये म्हणून ती हळूच जेथें होती तेथेंच बसली आणि तेश्चम अलीशारला म्हाहाळूं लागली. त्याचे खाणें पोटभर होईपर्यंत ती काहीहि बोलला नाहीं.

त्याला तेथें बसून येतांना पाहून सर्वांत आश्चर्यच वाटलें. कारण त्या ठिकाणच्या अन्नाचा एक भास घेतांच खाणाराज्या खाणें थांबविले लागत असे शिवाय सुखानाचे सैनिक येऊन त्याला पकडून घेऊन जाता असत आणि मग तो निचारा प्राणस मुक्त असे

अलीशारने तेथें बसून पोटभर खाणें आणि मग झोटे मिटून प्रार्थना करूं लागला त्याचें जवळ झालें असें पाहून जमरूदनें आश्चर्या सैनकांज्या बोलावून आतां केले “त्या तरुणाचा मोठ्या विनयानें बोलावून आला.” तिनें सांगितलें.

सैनकांज्या त्याच्याकडे येतांना पाहून “हाहीटि पाळीं आली” असें सर्वांना वाटलें पण सैनकांज्या त्याला धरून फरफटत ओढत न नेता अगदीं नम्रतेनें बोलावून नेले. विचारले—“तुमचे नांव काय ? काय काम

म्हणाने “जानचे सुखतात आपल्याशीं कांहीं बोलूं इच्छिताव. मलीशार उठून स्वाग्वाचरोवर जाऊं लागला.

शेफ त्याच्या विषयीं तर्फे विचरूं करूं लागले. कोणी म्हणाले—“खाथें आरुप्य खातां संपले !” “सैनिकांज्या आणून कसें नेले नाहीं ?” कोणी शंका केली, त्याला पोटभर खाऊं दिलें. एकंदरीत झाचावर संवट येण्याची शक्यता कमीच.

जमरूदच्या समोर त्याला नेऊन असें केव्हावर तिनें इतरांप्रमाणें बालाहि प्रश्न विचारले—“तुमचे नांव काय ? काय काम

कदा परतां? येथे ज्ञासाठीं जालां आहान ?”

‘माझे नांव अलीशार. माझे वडील सुरामान देशातील एक व्यापारी होते. मी देखील पोच वंदा पुढे चालू ठेविला. परंतु जेव्हा देव पितले तेव्हा मी ते काम सोडून दिले. सध्या मी आपल्या प्रियतमेच्या सोप्याने हिटत आहे आणि त्या कर्तिताने येथे आपल्या दशांत आला आहे. तिच्याशिवाय मला दुसरे कोणीही नाही आणि तिच्याशिवाय मला सर्व सन्मत्त झाले आहे.’ बोलता बोलता दुःखातिशयाने त्याला एकदम मूर्च्छा आली.

जादोपा

पुस्तककथा

197

48

48

जमरुदने त्याला बुलावण्याची निश्चिंतता सादर केली. नंतर मेहमीदमणें बेतीमध्ये तावकाच्या काठीने उभ्या जावल्या रेषा नोचल्या. नंतर रंधाला एकपूर्वक पाहिल्या-प्रमाणे दर्शविले आणि सर्वांना ऐकू जाईल असे मोठ्याने म्हणाली-“तू जे जे सांगितले आहेस ते सर्व खरे आहे. म्हणून मीही तुला सांगतां की तुला येमिका तुला जबर मेटेल.”

मेहमाती संपल्यावर जमरुदने सैनिकांना आज्ञा केली. “ह्याला उठवून जावून स्वच्छ वांगळी काढोळ घाला राजवाड्यातील उंची कमरे घालण्यात आ आणि काळोस पडल्या-वर योग्यकर वसवून फांत,गुरांत सेतल या.” असे सांगून ती राजवाड्यात निघून गेली.

जमरुदला तो दिवस पार लांब, फारच खंभ वाहू लागला. राजवाड्यांत मेळवापासून संध्याकाळ होण्याची ती मोठ्या उत्कटेने वाट पाहू लागली. कोणच्याहि कामांत तिचे चित्त लागेना. एक एक क्षण तिला युवाप्रमाणे वाहू लागला. शेवटी तिन्हीसांजा होताच ती आपल्या गुरू खोलीत गेली आणि अलीशारला तेथे घेऊन येण्याची आज्ञा दिली. ती स्वतः अंधुक प्रकाशाच्या जागी बसली

ह्या मनुष्याविषयी ज्ञानविलेच्या आदराने सर्वोच्च आश्चर्य झेडू लागले. सर्वांना वाटले की झाला काही तरी मोठे पद भिळणार. भाम्यावर आहं बेटा. ज्ञातां झळा कोणता दुहा मळणार आहे याविषयी तर्क बिनर्क करीत सैनिक त्याला सुलतानाच्या शुभ स्लोकीत घेऊन आले.

आपल्याबरोबर अलीशारने जमरुदला लवून घेवरा केला. तिने त्याला विचारले ‘ह्यान वगैरे झाले? त्याने पिणे उरकले?’ अशातन्हेच्या सर्व प्रश्नांना त्याने उत्तर दिले ‘जी हुनूस’. नंतर त्याला थोडे उलगान

कमयून धावल्याबद्दल बसविले. अलीशार आश्चर्य करू लागला, तरी पण सुलतानाच्या हजेलेला त्याने मान दिला. जमरुदने रिवत फक्त त्याच्याकडे पाहून म्हटले-“जपून सुखां तू आपल्या हिरकणीला ओळखले नाहीस!”

तिच्या तोंडचे हे शब्द ऐकल्यावर त्याने तिच्या चेहेऱ्याकडे पाहिले. तो परंतु त्याने होवें वर करून सुलतानाच्या तोंडाकडे पाहिले देखील नव्हते. त्याला स्वतःच्या डोक्यावर विश्वासच होईना. इतक्या दिवसा-नेतर आपल्या प्रेक्षीला दोवारी बसलेली

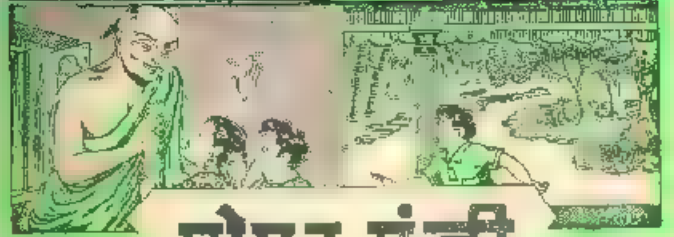
पाहून आणि जमल्या दीर्घ प्रयत्नांनो आलेले यश पाहून त्याला अतिशय आनंद झाला. जमल्याला सर आपल्या निवाचे धर्मिक शास्त्रासारखे वाटले, ज्ञात आश्चर्यच नाही.

दुसऱ्या दिवशी जमल्याने दरबारी पोवाला बघविला आणि आपल्या सर्व अधिकाऱ्यांना राजवाड्याच्या प्रांगणात बोलावून म्हणाली: "येदळीं ही. हा दुयकांला पादिल्यपासुन माझे मन त्याच्याकडे फार आकर्षित झाले आहे. त्याने देशांत मला आपल्या राज्यात बोलाविले आहे. करिनां आपण आपल्या साथीं दुसरा राजा निवडावा. मी आजच ह्याच्याबरोबर प्रमाण करणार आहे. दुसरी आजवर मला जो मान दिलात त्याबद्दल मी तुमची सर्वांची फारफार जाभारी आहे. तुमचा सर्वांचा निरोप घेत असनां मला फार वाईट वाटत आहे."

सुकतानाच्या आज्ञेप्रमाणे कर्मचाऱ्यांनी त्याच्या पाठविणीची सारी व्यवस्था केली. तऱ्हेतऱ्हेची पक्षांने करून शिंदरीला दिली. बस भूपणांनी मोठमोठ्या पेत्र्या भरून दिव्या. नाना तऱ्हेच्या वस्तू भेट म्हणून दिल्या. नंतर एक सुंदरवा उंटावर एक उत्तम हौदा ठेवून त्यांत त्या होवामा बसयले. सर्व सामान सुमान उंट्याच्या पाठीवर लादले आणि त्यांना पाठवून दिले.

हे सर्व घेऊन अलीशार आपल्या शहरात आला. फकिरांना बराच दातधर्म केला आणि त्यांचा आशीर्वाद घेऊन आपल्याजवळ असलेल्या धनवैश्टीवर आपले दिवस गुनने बालवू लागले.

पुढे त्यांना मुलेवाळे होऊन त्यांचा वंशवृक्ष वाढत गेला. अज्ञानान्हेने अलीशार क जमल्या यचे निबंद मुलाचे झाले. [संपूर्ण]

पोपट पंजी

आजोबांनी मोठ्या नातवाला बोलाविले आणि त्याच्या हातांत खोम आणि देऊन म्हणाले: "जा तपकीर घेऊन ये." आजी नानवाला बाजारांत जात असलेला पाहून म्हणाली: "बाळ, एक बारळ घ्या घेऊन ये, धर का?" इतक्यांत बाबांनी बोलाविले म्हणून तो तिकडे पांवल. ते म्हणाले: "शाई संपली आहे घेऊन ये." असे सांगून त्यांनी त्याला एक रुखा दिला. पंधरा मिनिटांनी तो शाई घेऊन आला. पण बारळ व तपकीर आणायला दिसतच. दिसत मोठ्या म्हणून सर्व पुरांनी त्याची टिंगळ केली. पुष्कळ दिवस मुळे त्याची धडा करीत राहले.

तेव्हा आजोबा त्यांना म्हणाले: "हे पहा, मध्येकाल सर्वच लक्षात राहत असे सगळे होते की खालीवुवा सांगतील योईच आहे. काही माटयती व काही साठयत

माही जे आठवने त्याची मज पाण्ट घेजी चालू असते. काहीना काही शब्द माटयतात तर काही विमरतात काहीना बगदः तंगयें ऐकलं अनेक तंगडच आठवते लक्षा मज माणसाची गोष्ट मी ऐकली आहे."

गांटीये नांव ऐकनाच मुले: "गोष्ट, गोष्ट! आजोबा गोष्ट! म्हणून जोरुड लागली. आजोबांनी चिमडीभर तपकीर नाकात कांयली व गोष्ट मागू लागले. एकदां मोठ्या सानवाला आजोबांनी लवम केव्हा जाहे हे झालीवुवांना विचारून यायला पाठविले. तो झालीवुवांकडे गेला. आजीला ना त्याच्या पोटापंजीची बांगडी पारख होनी. म्हणून तिने त्याला बजावून सगळे होते की खालीवुवा सांगतील ते तू विसरून येशील. म्हणून वाटसर ते

पोकत ये. त्यांनीं सांगितलें असेल अगदीं तसेंच्या तसें."

ती हाखीबुवाकडे गेली. हाखीबुवा म्हणाले—“अरे अवत आतां काठं? आज तर रोजिभा आहे. पंधरा दिवसांनीं येईल.” नातू पोकत निघाला—“आतां कोठें आणखी पंधरा दिवसांनीं येईल.”

वाटेल एक कोळी कालव्यांत मासे घरीत अपलेला त्याला दिसला बराच वेळ मासे जमल्यात अडकले नाहीत. ती म्हणाला “आतां केव्हां मासे सांगणार व केव्हां मी घरी जाणार?”

त्यान केळी हाखीबुवांचा निरोप पोकत मोठा नातू कालव्याजवळ येऊन पांचला.

काळ्याने ते ऐकले आणि त्याला इतका राग आला की तो म्हणाला “कोण तो? पुरून टाका त्याला.”

ते ऐकून मोठा नातू हाखीबुवांचा निरोप विसरला आणि कोळीजें म्हणाला ते पोकत निघाला “कोण तो? पुरून टाका त्याला.” असे बडबडत भारी एका घराजवळ आली. त्या घरांत कोणी काजारी मनुष्य होता. त्या घरांत पुष्कळ गर्दी जमा झालेली दिसली. त्या रात्याची ती नातेवाईक मंडळी

होती. त्यांना त्या मुखाची ती बडबड अश्रुम वेऊन पांचपळ करीत होते. त्याच वेळीं वाटली. ते त्याला भारावला पांचले. मोठा ही स्वारी बडबडत आली—“जव्हे दे जव्हे दे.”

उंठर निवून गेल्यावर त्याला कुमाराचा आवा जळत असलेला दिसला. कुमार आता त्यांच्या जंगार अणि त्याचें तांड सांगत होता—“जव्हे दे जव्हे दे!”

मोठा नातू कोळ्यानें म्हटले होते ते मुलाच्या डोक्यांत तेंच शिरले. तो विसरला व “जव्हे दे जव्हे दे!” बडबडत लागला. तेंच बोलत तो पुढें निघाला

एकाचामें एका घराला जाग लागली होती. होक जाग भिरवण्यासाठीं पागरी, आपल्या घाटेनें वा।”

मुलगा "मुकाय्यने आपल्या बाटेने जा!" बोकल धरी आला. आईने त्याला पिवारण "फोटो रे होलास इतना मेल : काय म्हणाले शास्त्रीबुवा?"

"मुकाय्यने आपल्या बाटेने जा" म्हणाले शास्त्रीबुवा! नातवाने उत्तर दिले "तू लहान आहेस म्हणून तसे म्हणाले असतील. म्हणून जाऊन सांग की आजीने विचारले आहे, अवस केव्हा येणार?" आई म्हणाली,

तो पुन्हा शास्त्रीबुवाकडे गेला आणि म्हणाला "आजीने विचारून घ्यायला सांगितले आहे की केव्हा येणार?" तो अवस शब्द "अवसून गेला ह"!

शास्त्रीबुवांना अर्धवोष शाळा नाही म्हणून त्यांनी विचारले "कोण केव्हा येणार म्हणून विचारले आहे?"

"कोणी नाही केव्हा ती ती येणार म्हणून विचारले आहे." मुलगा म्हणाला. शास्त्रीबुवांनी त्याच्याकडून काढून घेण्याच्या हेतूने विचारले-"एखादशी की अवस की काय विचारून बायला सांगितले आहे?" ते ऐकून त्याला तोंड शब्द आठवला म्हणाला-"हो हो अवस!"

"अवसेला कोणाचे आडू वाहे का? मुझ्या जाताने की कोणाची? मी येईन हे, जाऊन सांग आजोबा," शास्त्रीबुवा म्हणाले

शास्त्रीबुवांना, त्यांचे घर कोठे आहे हे नीट समजाऊन सांगून अमावास्याच्या दिवशी शास्त्रीबुवा येणार आहेत असे नातवाने आजीला सांगितले. शेवटी आजीला स्वतःच शास्त्रीबुवाकडे जाऊन कळविले की केव्हा आहे विचारून घ्यावे लागले

भोळयट बाळोबा

एका गंगी एक मुलगा रहात असे. त्याचे बडीस बारम्हानावर त्याच्या आईनेच त्याला लहानाचे माठे कले. त्याला वेतावेच विदित बायलां मेस असे. मुलगा अर्धमठ खुळा आहे हे त्याच्या आईला माहीत होते. म्हणून ती मुलाची घर धाडवी बाळी. एण स्वतःच्या मूर्खतेचा सुळेच त्याला कार कष्ट सोसावे लागत

एखादा मुलाला स्वतःचा हा भोळयट स्वभावामुळे कार वाईट वाटले. तो आपल्या आईला म्हणाला "आई, माझ्यामुळे लुण विन कारण किती फट सहन कराव लागत आहे."

"बाळ! देव जसे ठेविल तसे रहावे. सर्वांना सारखी बुद्धि वसत्रे का? देवाने तुला हुशार केले नसले तरी जुला चांगला

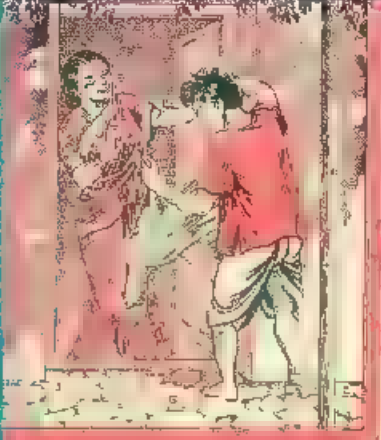
स्वभाव दिला आहे. धोषां लिपाच्या बरोबरीची शक्ति मुझ्या धर्मात आहे." आईने त्याची समजूत घालण्याचा प्रयत्न केला.

परंतु त्यांतली एक गोष्ट देखील त्याला रुचली नाही तो पुढां पुढां निवारी "आई, मला केव्हा आणले येणार?"

एखादा आई कंटाळून म्हणाली "बा, त्या जागरावर एक मानिक नाई राहते. तिच्याकडे जाऊन अखल अपार मागून घेऊन ये."

तो मुलगा आई जे म्हणाली ते सरे मानून पळत इंगर वळून येला. तेव्हा ती मानिक नाई धुकीशी संपाक करीत बसली होती

तो तिला म्हणाला "काहू! मला थोडी अकल ठपरा देता का? सर्व म्हणतात मला

अकड नाही. भाड्या आईलाच सर्व कामे करावी लागताना माझी इच्छा असून देखील तिला काही स्वतः करता येत नाही.”

त्या आईने त्यांच्याकडे जरा न्याहाळून पाहिले व म्हणाली.

“वी वस्तु तुला वास्त आवडने ती घेऊन ये म्हणजे ती तुला केवढी अकड याक्ची हे ठरवीन !”

मुलाने घरी जाऊन त्या आईने त्याला जे सांगितले होते ते आईला माकन सांगितले आणि विचारले—“आई मला सर्वात वास्त कोणती वस्तु आवडते ?”

“कोवडीचे मांस ! ज्यात तू त्या आईकडे एक कोवडी घेऊन जा आणि अकड मागून घेऊन ये.” आई म्हणाली.

दुसऱ्या दिवशी तो एक कोवडी घेऊन त्या आईकडे गेला आणि म्हणाला “मला आवडणारी वस्तु घेऊन आले आहे.”

“पाहतं बरे का तू म्हणतोस ते खरे आहे की नाही. एका भक्ताचे उचर दे पाहू मायाहिमाय कोण पडते ?” त्या आईने त्याला विचारले, बराच वेळ कोणे खावतून राहिल्यानंतर तो म्हणाला—“मला नाही माहीत या भक्ताचे उचर.”

“म्हणजे तू सर्वात वास्त आवडणारी वस्तु घेऊन आला नाहीस हेच मला कळले आहे. जाऊन पुन्हा कोटी तरी घेऊन ये, तुला स्वतःला वास्त आवडत असेल ते.” ती आई म्हणाली

तो बरी घेऊन माहातो तो त्याची आई आजारी अथवागार पडलेली. कित्येक लोक तिला औषध पाणी करण्यासाठी तेथे जमा झाले होते. चमकंदी करता लोक म्हणाले—

“तिला अर्धश वायु झाला आहे. औषध पाण्याचा उपयोग झाला नाही तिने त्याला जवळ बोलावून सज्यापून सांगितले की बाळ

जातां मी वेतं. मला देवावरचें नोलायणें आले आहे. होमरापरच्या त्या आईने तुला फक्त त्रिचीच आहे. कातां मी निश्चितपणे डोळे मिटीन.” असे सांगून तिने सरोतरव होले मिटले.

तो रात्रवर आपल्या आईसाठी बसत होता,—‘आई नाही, आतां मी काय करूं ?’ बराच वेळ रक्त राहल्यानंतर त्याच्या डोक्यांत मकाश बसला की त्याला सर्वात वास्त आवडणारी वस्तु म्हणजे आई. म्हणून आईचे फेठ एक पोरनात घाळत ते घेऊन होमर चढे लागला त्या आईकडे पांचशेचा तो म्हणाला—

“काळ ! मला सर्वात वास्त आवडणारी वस्तु मी घेऊन आले आहे. मला बुद्धि या.”

“तू म्हणतोस ते खरे आहे की नाही, मी माहीत आहे. मी विचारते त्या भक्ताचे उचर दे, पाहू “तोने तर नाही वण सोन्यासारखी चमकणारी वस्तु कोणती ?” त्या आईने त्याला विचारले.

पुष्कळ वेळ विचार करून तो म्हणाला—

“कोळ, मला नाही माहीत.”

त्यावर ती आई म्हणाली—“तर मग या लेपेस येताना जी कपडु तुला सर्वात वास्त आवडते ती घेऊन ये.”

तो लुळा मुलगा आईचे प्रेय पुन्हा उचलून घेऊन घरी निघाला. परंतु वस्तु मागून वारंवार एका जागी ते पोते ठेवून रावत म्हणून राहिला

“कां दे रडतोस ? कोण तू ?” कोणी तरी प्रश्न केला. म्हणून तो डोकें वर वळव पाहू लागला. तेव्हा त्याला राधा नांवाची एक मुलगी समोर उभी असलेली दिसली. म्हणाला “आई सोन्यापासून आज मी एकटा अनाथ झालों आहे. त्या माझिक आईने विचारलेल्या प्रश्नाची उत्तरं मला देतां आली नाहीत.”

ते पक्ष ऐकून राधा हंसू लागली म्हणाली "पायसिवा नदी पळते आणि सोन्याहून अधिक सूर्य चमकतो तुझ्या सारख्यांची काळजी कायला कोणी तरी नेहमी नवळ असले पाहिजे मी राहते तुझ्याबरोबर आणि मी असे ऐकले आहे की बेमळक माणसे आश्रया मायकांची पार काळजी घेतात, आपण काय करून बरोबर राहू."

"तुला हम्मान नसेल तर मला हरकत नाही आपण खोच लक्ष करून घेऊ," मोळसट वाळीचा म्हणाले. दोघांचे लग्न झाले. राधा नवऱ्याची काळजी त्याच्या आईपेक्षा जास्त ठेवू लागली, दोघांचा संसार सुखाचा झाला.

एकदा बाळोशांना वाटले की आपल्याला जगात सर्वात जास्त आवडणारी वस्तु म्हणजे

बाळको आहे. असा विचार करून ते डोंगरावरच्या प्रांथिक बाईकडे बांधकोला बरोबर घेऊन गेले, म्हणाले-"काका! या खेपेत मला सर्वात जास्त आवडणारी वस्तु घेऊन गेलो आहे. मला पुढी या."

"अरे तर हे सांग की एका वस्तूला जन्मल्याबरोबर तर दोघांचा पाय असतात, पण पुढे दोघांचे नष्ट होतं, अशी वस्तु कोणती?" राधा बाईने विचारले.

बाळोशांना होके खाऊ घ्यायला पाहून राधाने हसून कानांचा सांगितले "बेडूक." ते ऐकून बाळाचा मोठ्याने म्हणाले-"बेडूक!"

"तू मोळसट असलास तरी तुझ्या बायकोला भकळ आहे. दोघांचे वस्तू वाटून घ्यावे रहा." असे सांगून त्या प्रांथिक बाईने दोघांना निरोज दिला.

अरण्यकांड

तो मायावी शृंग पाहून सीतेशारखाच रामाला देखील भ्रम झाला. तो लक्षणाळी म्हणाला "तू बंदाय व सीता दोघांचे रक्षण कर. मी जाऊन चकून घेऊन येतो त्या हज्जाला" असे पागून राम 'शुण्य व बाण घेऊन हज्जालागो पावला मारीच राक्षस अगदी हरणासारखा दिसत होता त्याचे कानांचे, कटून पाहणे, सर्वच मोहक वाटे. राम अचूक आरुपासारख वाटला की तो दूर जाई. अर्धाच राम त्याचा पाठलाग करीत दूरवर निघून गेला हज्जाला धरणे नशकत आहे असे वाटल्यावर रामाने त्याच्यावर एक बाण सोडला.

मारीच राक्षसाने आपले मुगळप सोडले व मरण्या पूर्वी राक्षस रूप घेऊन रामाच्या आवाजात "सीते, लक्ष्मणा..." असा हाथा मारू लागला रामाला त्याचे ते ओरडणे अजुन वाटले राम विचार करायला जास्त वेळ थांबला नाही लगेच परतला तिफळे रामाचा आवाज ऐकून सीता घाबरली. ती लक्ष्मणाकडे म्हणाली "भाऊजी, तो आवाज तुमच्या दाडांचाच दिसतो आहे. लवकर धावा, त्यांच्या मदतीला मीनेच्या त्या बोलण्याकडे लक्ष्मणाने विशेष लक्ष दिले नाही. तो म्हणाला-

त्यांच्या जिवाला जर का काही बरे वाटत झाले तर मी स्वतःच भविष्येचा करीन माझ्या रक्षणाचा विचार तुम्ही सोडा." सीता म्हणाली.

लक्ष्मणाने सीतेची समजूत घालण्याचा अनेक प्रकारे प्रयत्न करून पाहिला. पण सीता उलट त्याला बाटेक तसे तोडून बोलली - "तू रामात आपल्याबरोबर कशा-सारी भासस? रामासाठी की बत्तासाठी. पण लक्षांत ठेव! तुझा वृष्ट हेतु राख्य होणार नाही. तुझ्या किंवा भरताच्या हाती मी लागेल अशी स्वप्ने पडत असत कोणे!"

लक्ष्मणाचा जालां मात्र राग जाला. तो म्हणाला - "स्त्रियांचा हट्ट मतिद्वेष आहे. तुम्ही हे बोलल्यात म्हणूनच मला जावे लागत आहे. पण तुम्हाला पश्चात्ताप करावा लागेल एवढे मात्र मी सांगून ठेवतो." असे रागाने म्हणत लक्ष्मण निघून गेला.

लक्ष्मण तिकडे निघून गेल्याबरोबर रावण एका संन्यासाचा वेप धारण करून रामाच्या पर्यकुटी जवळ भिरा मागायला म्हणून आला. सगळीं वर्जे पाळत, हातात कर्महस्त घेऊन व खुडाव घालून देवाचा मनोच्चार करीत तो पर्यकुटीमोर उभा

राहिला. सीता रणवेळीं रडत होती. रेशमी साडी नेसून ती दारांत उभयकनेनें रामाची वाट पहात उभी होती.

रावणाने सीतेला विचारले - "हे सुखी तू कोण? पार्वती की लक्ष्मी, की कपरा. मी जिवोकांत हे सौंदर्य कोठेहि पाहिले नाही. तू राक्षसांच्या वा देशांत कशी कस आलीस! तू एकटी तिमतेस! तू अशी रडत का आहेस!"

सीतेने रावणाला खरा संन्यासी समजून त्याला बसविला आसन दिले आणि म्याकला पाणी देऊन म्हणाली - "जेवून जावे!" पण तुम्ही बरोचरी वळं पाकेल अशी एक

रावणाने पुन्हा विचारले - "पण तू कोण काय हे नाहीं सांगितलेस."

सीतेने पत्नीच्या वनयामाचे कारण सांगून रावणाला स्वार्थे नांव कुळ गोंध विचारले आणि म्हणाली - "आपण एकटे या वंदका-रण्यांत फिरत आहात आपल्याला राक्षसांची भयसीति वाटत नाही का!"

सीतेच्या तोंड वरून पैकून रावण सिमत करून म्हणाला - "मला राक्षसांची भीति वाटण्याचे काय कारण? मीच रयांचा राना रावण आहे. मला अनेक स्त्रिया आहेत. पाणी देऊन म्हणाली - "जेवून जावे!" पण तुम्ही बरोचरी वळं पाकेल अशी एक

Fullscreen

127

62 / 80

त्या विहायगोर तू कोणता कुन्याकारला आहेस."

रावणाला सीतेचे ते वाक्य अजानाचे वाटले. तरी तो स्वतःचा राग मिटून म्हणाला—"सीते! तुला माहीत नसेल कदाचित! मी कुबेराचा भाऊ आहे. त्याचे पुष्पक विमान माझ्याजवळच आहे. माझा नुसता वामोच्चार झाला तरी देवांचा राग इंद्र वर वर कांपू लागतो. राम आहे भितरा. बाह्योत्तर राज्य सोडून त्याने वनवास ग्रहण केला असला वर ! तुला रामाचे भव वाटत असेल तर तें तू मनातून फडून टाक. तू माझ्यासोबत राहू लागलीस आणि राम जबळबास फिरकला तर सुंगी-सारखा चिरडून टाकीन मी त्याला."

"कुबेराचा भाऊ स्वतःला म्हणून घेऊन तुला हे सर्व बोलणे होभते का ! परकीकडे वाईट नजरेने पाहणाऱ्याचा कुळकास होतो हे तुला माहीत नाही वाटते ?" सीतेने रामाला विचारले.

रावणाला सीतेचा राग आला, तो वाटली. सी रागाने म्हणाली—"रावणा ! उमा राहिला. त्याचे तें राक्षसी रूप पाहून तुला मृत्यु नवल आलेला दिसतो आहे. सीता प्रावरूनच गेली. पर्वताकार काळे तू रामाचा पराक्रम पाहिलेला दिसत नाही. शरीर, निरान्यासारखे काळ काळ झोळे

आणि कुठून धडा पडून सीतेच्या पनाची जी स्थिति झाली असेल तिचे वर्णन करणाऱ्या रावणच नाही. त्यांत रावण म्हणाला—"सीते! रावणाहून पराक्रमी पति तुला कोडून मिळणार ! आज तू मला नकार दिल्यास तर पाशुपत्यशर तुला रडवें लागेल, विसरूनकोस." जसे संपूर्ण रावणाने सीतेला उचळून घेतले आणि बाक्यांत उडू लागला. सीता मोठ-मोठ्याने ओरडू लागली—"रामा ! लक्ष्मणा, बाबा ! हे वनभर्तांतो व लतांतो ! राम येईल तेव्हा रावाला सांगा की रावण सीतेला हरण करून घेऊन गेला !"

इतक्यांत सीतेला एका झाडावर बसलेला जटायु दिसला. ती त्याला म्हणाली—"हे जटायु ! पहा, हा राक्षस मला उचकल घेऊन चालला आहे. रामनेंद्राला ही सोष्ट अवश्य सांग."

जटायु झाडावर पेंसत पडला होता. सीतेचा आवाज थोळणून तो उडून बसला आणि रावणाला संवोधन करून म्हणाला—"दुष्टा ! तू सितव्यासारखा येऊन परसील हरण करत नेत आहेस. स्वतःच्या स्त्रीचे वेईल तेव्हा रावाला सांगा की रावण सीतेला हरण करून घेऊन गेला !"

चांदोबा

प्रत्येकाचे कलथ्य आहे. तू तर राजा आहेस. राजाच भला बागू लागला तर इतर पामरजन काय करतील? मी वृद्ध आहे, तू तरुण आहेस! तुझ्याजवळ शस्त्रेच आहेत माझ्या जवळ एवढी शस्त्रे नाही. तरी मी तुला सीतेला घेऊन जाऊ देणार नाही. लक्षांत ठेव."

असे सांगून जटायूने रावणावर हल्ला घातला. मापल्या तीक्ष्ण चोचीने व नखांनी त्याचे सर्व जंग जोरावान काढले. रावणाने भीतेला एका बाजूला ठेवून जटायूवर बाण सोडले. पण जटायूने ते तोडून टाकल्यावर

तो तळवार घेऊन त्याच्यावर धावला. जटायूने रावणाचा रथ तोडला, शस्त्रे व चाचे डाग केले. तेव्हा रावण सीतेला उचलून जाण्यासाठी उडू लागला. जटायू पुन्हा आडवा येऊन उभा राहिला व म्हणाला—"विकत गसेल तर रामलक्ष्मणांशी युद्ध करून भीतेला घेऊन जा. असे जो शस्त्राचे येऊन पत्न्यारीला चोकरून नेण्यात तुझे पौरुष ते काय!"

पण रावणाने जटायूने पंल कापले व त्याला क्षणविराम करून जमिनीवर पाडला. जटायू अर्धमृत स्थितीत जमिनीवर पडल्यावर सीता जटायू जवळ पांघोळी व जोरावली— "हे रामचंद्रा! लक्ष्मणा! मांभा! माझे रक्षण करण्यास पांघण्या या युद्ध जटायूला तरी वाचपा!"

रावणाला त्यावेळी हत्तहा राग आला होता की तो सीतेच्या संगारावर धावला. सीता हाहाहूहपात घेऊन रथातून रक्षण करण्यात धावली. पण रावणाने तिचे केश धरून तिला ओढले व तिला उचलून घेऊन आकाशवाणीने पुन्हा उडू लागला.

रावण जोराने पळत होता. त्यावेळी सीतेचे दागिने आकाशागून सारले गेले

लागले. सीता रावणाला म्हणाली—“तुं भितरा आहेस, चोर आहेस! तूं आतां जरी मला सोडून दिलेस तरी राम तुला माफ करील. तूं ज्या विचारानें मला उचलून नेत आहेस तो विचार तूं सोडून दे. तें होणें शक्य नाहीं. रामाला सोडून मी फार दिवस जगणार नाहीं.” रावणानें तिच्या बोलण्याकडे अर्धातच लक्ष दिलें नाहीं.

आकाशमार्गे जात असतां एका पर्वत-शिखरावर सीतेला चारसहा वानर बसलेले दिसले. कदाचित् यांच्याकरवीं रामाकडे ही बातमी पोचती होईल. असा विचार करून सीतेनें पदर फाडून त्यांत आपले चार दागिने घातले व ते त्या माकडां-जबळ टाकले. रावणाला तें कळलें नाहीं. त्या माकडांनीं मात्र सीतेला छान पाहिलें.

रावण नदनदी, पर्वत व गिरिकंदरा ओलांडून शेवटीं समुद्र पार लंकेला सीतेसह येऊन पोचला.

लंकेची राजधानी एक सुंदर नगरी होती. मोठमोठे रस्ते व दोन्ही बाजूला गगनचुंबी सोन्याच्या इमारती होत्या. रावणाचें अंतःपुर सप्त प्राकाराच्या आंत सुरक्षित स्थानीं होतें. रावण सीतेला आंत घेऊन गेला. तेथें त्यानें राक्षसी दासींना बोलावून सीतेवर कडक पाहारा ठेवण्यास सांगितलें. म्हणाला—“माझ्या आज्ञेशिवाय पुरुष असो कोण्ही, कोणी सीतेला भेटतां कामा नये. ती वस्त्राभूषणें कांहीं मागेल तर ते मात्र तिला हवे तितके द्या. त्यासाठीं माझ्या आज्ञेची वाट पाहण्याची गरज नाहीं. तिचें मन दुखेल असें कोणी जर तिच्याशीं बोलला तर मी स्वतःच्या हातानें त्याचा शिरच्छेद करीन.”

